

21 2005 r. - D. k. - zmiana - Toruń

MEMORIAŁ

General Marii Wittek

GRODZIŃSKA Teresa

| 1898 - 1920 |

wojme
polsko-
bolszewickie
1920
(Legiony)

3050/WSK

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — GRODZIŃSKA Tevese

3050/WSK

I/1. Relacja —

I/2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące osoby relatora —

I/3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące osoby relatora ✓

II. Materiały uzupełniające relację ✓

III/1 — Materiały dotyczące rodziny relatora

III/2 — Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r.

III/3 — Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945)

III/4 — Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 r.

III/5 — inne...

IV. Korespondencja —

V. Nazwiskowe karty informacyjne ✓

VI. Fotografie ✓ + dyskietka

I / 3 Inne materiały dokumentacyjne dotyczące
osoby relatora

poddal się. Do niewoli wzięto oficera i 30 żołnierzy. Za czyn ten został odznaczony VM 5 kl. /nr 7208/. Był też odznaczony KN. Poległ w bitwie pod Jastkowem, w stopniu sierżanta. Spoczywa na cm. w Borzechowie.

CAW, VM 72-6549; KN 18 X 1932.

Eligiusz Tomkowiak

Gondek Ludwik /15 VIII 1896 - 1 IX 1939/, plutonowy, policjant. Ur. we

kl. /nr 1630/. 25 IV 1921 zdemobilizowany. Pracował w rolnictwie i hutnictwie. W 1929 w Sosnowcu zaciągnął się w szeregi Policji Państwowej. Przydzielony został jako posterunkowy do Komendy Powiatowej PP w Nieświeżu. Od 1938 posterunkowy w Zbąszyniu. Poległ 1 września 1939 w walce z Niemcami na stacji kolejowej w Zbąszyniu. Pochowany na cm. parafialnym w Zbąszyniu. Odznaczony także MN i medalami. Żonaty z Zofią Juszczyk. Dzieci: Wirginia, zamężna Pieczętka /r. 12 VIII 1925, księgowa/; Józef /ur. VII 1928, mechanik/; Maria, mężna Wójcik /ur. 15 VI 1930, pracownik umysłowy/.

CAW, 48-3872; materiały nadane przez mgr. Henryka Pieczętkę z obótki k. Wrocławia.

Bogusław Polak

Górny Jan /25 X 1897 - 9 XII 1984/, plutonowy. Ur. w m. Liszno, gmina Pawłów, pow. Chełm w rodzinie stolarza Antoniego i Józefy z d. Domańskiej. Z braku szk. uczył się prywatnie. Do 1914 pracował z ojcem w majątkach dworskich, a od 1914 we własnym warsztacie. W 1917 wstąpił do POW w Rejowcu. W listopadzie wstąpił do formującego się 35 pp w Chełmie. 15 II 1919 wyjechał na Fr. Ukr. i w szeregach 12 kompanii 35 pp walczył aż do zawarcia rozejmu. W stopniu kpr. dowodził armatą 37 mm. W bitwie pod Nochowem, podczas ofensywy bolszewickiej "stał na widocznym miejscu na grobli, którą rozwijał się atak nieprzyjacielski". Bronił pozycji od 29 III do 17 IV 1920, t.j. do załamania się ofensywy. Ostrzeliwując celnym ogniem most na kanale

nieвозмоżliwił przeciwnikowi rozwinięcie ataku przeciwko własnym pozycjom. Za mężną postawę odznaczony VM 5 kl. /nr 1571/. 10 VI 1921 na własną prośbę został zwolniony z wojska. Od 1922 osadnik wojskowy na parceli 10 ha, którą otrzymał w gminie Rejowiec. W latach okupacji żołnierz ZWZ-AK. Od 1972 mieszkał w Szczecinie, gdzie zm. i został pochowany. Żonaty z Marianną Wyroślak. Dzieci: Tadeusz /25 III 1926 - 28 II 1986, ekonomista/, Krystyna /ur. 19 VI 1929, chemik/, Henryka /ur. 4 VIII 1932, historyk/.

CAW, VM 74-6899; informacje córki Henryki ze Szczecina.

Bogusław Polak

Grodecki Tomasz /8 XII 1895 - 5 VII 1916/, szeregowy Legionów Polskich. Ur. w Głogowie pow. Rzeszów w rodzinie Jana i Anny z Grodeckich. Po uk. szk. powszechnej uczył się szewstwa w zakładzie OO. Salezjanów w Oświęcimiu, nast. podjął pracę zawodową w Głogowie; był członkiem Zw. Strzeleckiego; od sierpnia 1914 w Leg. Pol. /5 pp, 7 kompania/. Odznaczył się w walce o Polską Górę /bitwa pod Kostiuchnówką/. Zginął na Polskiej Górze, otoczony wraz z kilkoma legionistami przez liczniejszego nieprzyjaciela. Pośmiertnie odznaczony VM 5 kl. /nr 6535/. Rodziny nie założył.

CAW, VM 37-2811.

Grzegorz Lukomski

Grodzińska Teresa Jadwiga /20 XII 1899 - 1 IX 1920/, sanitariuszka. Ur. w m. Jaszowice, pow. radomski w ziemiańskiej rodzinie Feliksa i Bro-

I 13-2

niślawy Arkuszewskiej. Jako uczennica gimn. M. Gajł w Radomiu w 1915 wstąpiła do tajnej Org. Młodzieży Narodowej, była też współzałożycielką zastępu skautowego. W 1918 uk. gimn. i wstąpiła do Szk. Ogrodniczej w W-wie /1919/. W czerwcu 1920 rozpoczęła praktykę w Szpitalu Ujazdowskim, starając się o skierowanie na fr. 21 VII 1920 z kompanią sanitarną B. Jazdy nr 1 wyruszyła w rejon Hrubieszowa. Nast. przydzielona do 5 kompanii II baonu 4 pp Leg. Od 19 VIII t.r. brała udział w walkach w rejonie Hrubieszowa. 22 VIII podczas wycofywania się II baonu ze wsi Gródek na wschód od Hrubieszowa, pod ogniem km ratowała rannych, m.in. kpr. Foltyna, przeprowadzając ich przez płonący most nad rz. Huczwą. Za czyny te odznaczona VM 5 kl. /nr 440/. 1 IX t.r. 4 pp Leg. został otoczony przez oddziały A. Konnej Budionnego. G-a nie wycofała się, gdyż nie chciała opuścić rannych. K. wsi Stepankowice, podczas opatrywania rannych, została wzięta do niewoli. Uprawdazona do wsi Czartowice, broniąc się, została w okrutny sposób zamordowana przez kozaków. Po ponownym zajęciu Hrubieszowa przez oddziały polskie, miejscowa ludność wskazała miejsce zakopania zwłok. Na rozkaz d-cy 35 pp zwłoki zostały ekshumowane. Sporządzono protokół z oględzin zmasakrowanych zwłok, włącznie z dokumentacją fotograficzną. G-a pochowana została w Chełmie, skąd rodzina przewiozła zwłoki do Radomia. 18 IX 1920 z honorami wojskowymi została pochowana w grobowcu rodzinnym w Radomiu. Pamiątkowe tablice: w Szpitalu Uja-

zdowskim tablica i sala Jej imienia /1926/; tablica w gimn. M. Gajł w Radomiu /1934/; tablica pamiątkowa Org. Młodzieży Narodowej /1926/. Odznaczona także KW. Rodziny nie założyła.

CAW, VM 73-6828; informacje siostrzenicy Haliny Śląskiej z Krakowa
Bogusław Polak

XII
Brz
nika
Uk.
/191
Pob
(sne)
lecl
n. 1

GENERALE

1945
ZAWACKIEJ

Teresa Jadwiga GRODZIŃSKA

ms 14 II 03

Urodziła się w 1899 r. w Jaszowicach koło Radomia, w ziemiańskiej rodzinie Feliksa Grodzińskiego i Bronisławy z Arkuszewskich.

Będąc uczennicą Gimnazjum Żeńskiego Marii Gajl w Radomiu w 1915 r. wstąpiła do Organizacji Młodzieży Narodowej. Była współzałożycielką zastępu skautowego. W 1918 r., po ukończeniu gimnazjum wstąpiła do Szkoły Ogrodniczej w Warszawie.

Wiosną 1920 r. przerwała naukę i podjęła służbę sanitariuszki w Szpitalu Ujazdowskim. 10 lipca zgłosiła się do Wojska Polskiego. Została przydzielona do kompanii sanitarnej I Brygady Jazdy. Od 9 sierpnia do śmierci w dniu 1 września 1920 r. służyła jako sanitariuszka w 5 kompanii II batalionu 4 Pułku Piechoty Legionów.

Za czyny dokonane w tym okresie służby **Dekretem Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza z 28 lutego 1921 r. Teresa Jadwiga Grodzińska została odznaczona pośmiertnie Orderem Virtuti Militari V klasy (L. k. 0440).**

We wniosku o to odznaczenie sporządzonym 11 września 1920 r., a podpisanym m.in. przez ppłk. Mieczysława Smorawińskiego i płk. Michała Żymierskiego stwierdzono: „*W dniu 22. VIII. 1920 r. podczas wycofywania się II/4 p.p. Leg. z zajmowanych we wsi Gródku na wschód od Hrubieszowa pozycji sanit. Grodzińska Teresa pełniąc podówczas służbę przy 5/4 p.p. Leg. szła między ostatnimi z wycofujących się żołnierzy przystając przy rannych, opatrując ich i przeprowadzając przez mostek na rzece Huczwie ostrzeliwany przez 3 nieprzyjacielskie karabiny maszynowe. Spokojem, odwagą i swoim poświęceniem wzbudziła podziw i uznanie wszystkich oficerów i żołnierzy.*

W dniu 1.IX. 1920 r. w czasie rozbicia 4 p.p. Leg. przez jazdę Budiennego przy opatrywaniu rannych została pobrana do niewoli i zamordowana w okrutny sposób przez Kozaków w Czartowicach pod Hrubieszowem. Po ponownym zajęciu Hrubieszowa przez nasze wojska lekarz II/35 p.p. WP na skutek opowiadań ludności cywilnej o śmierci

wymienionej sanitariuszki kazał zwłoki pokaleczone odkopać i po zrobieniu zdjęcia fotograficznego odesłać do Dcwa 9 Dyw. Piech. WP stojącego podówczas w Chełmie.”

18 października 1920 r. została pochowana z honorami wojskowymi pełnionymi przez garnizon radomski w grobowcu rodzinnym na radomskim Cmentarzu przy Trakcie Starokrakowskim. W pogrzebie wzięło udział prawie całe miast, okoliczni ziemianie i chłopci z Jaszowic.

Źródła:

GRODZIŃSKA Teresa Jadwiga

CAW, VM 73-6828, odrzuc. 21.VI. 1938; - Cmentarz Rzymskokatolicki w Radomiu przy dawnym Trakcie Starokrakowskim obecnie ul. B. Limanowskiego, cz. II, Radom 1999, s. 31; Tygodnik Ilustrowany nr 42/1920, s. 802, (zyciorys i portret Teresy Grodzińskiej).

Miroslaw Sulej

Biogramy przez E2 i D.W. do T formu
z uwagami recenzente
Chmura Włocława

I 13-5

GRODZIŃSKA Teresa Jadwiga (1899-1920)

Urodziła się w 20.12.1899 r. w Jaszowicach koło Radomia, w ziemiańskiej rodzinie Feliksa i Bronisławy z Arkuszewskich.

Będąc uczennicą Gimnazjum Żeńskiego Marii Gajl w Radomiu w 1915 r. wstąpiła do tajnej Organizacji Młodzieży Narodowej. Była współzałożycielką zastępu skautowego. W 1918 r., po ukończeniu gimnazjum wstąpiła do Szkoły Ogrodniczej w Warszawie. Wiosną 1920 r. przerwała naukę i podjęła służbę sanitariuszki w Szpitalu Ujazdowskim. W dniu 10 lipca zgłosiła się do frontowej służby. Została przydzielona do kompanii sanitarnej I Brygady Jazdy. Od 9 sierpnia do śmierci w dniu 1 września 1920 r. służyła w rejonie Hrubieszowa jako sanitariuszka w 5 kompanii II batalionu 4 Pułku Piechoty Legionów.

Za czyny dokonane w tym okresie służby Dekretem Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza z dnia 28 lutego 1921 r. została odznaczona Krzyżem Walecznych i pośmiertnie Orderem Wojennym VIRTUTI MILITARI V klasy (nr Krzyża 0440).

We wniosku, sporządzonym w dniu 11 września 1920 r., a podpisanym m.in. przez ppłk. Mieczysława Smorawińskiego i płk. Michała Żymierskiego stwierdzono: „W dniu 22. VIII. 1920r. podczas wycofywania się II/4 p.p. Leg. z zajmowanych we wsi Gródek na wschód od Hrubieszowa pozycji sanitariuszka Grodzińska Teresa pełniąc podówczas służbę przy 5/4 p.p. Leg. szła między ostatnimi z wycofujących się żołnierzy przystając przy rannych, opatrując ich i przeprowadzając przez płonący most na rzece Huczwie ostrzeliwany przez 3 nieprzyjacielskie karabiny maszynowe. Spokojem, odwagą i swoim poświęceniem wzhudziła podziw i uznanie wszystkich oficerów i żołnierzy”.

W dniu 1 września 1920 r. w czasie rozbicia 4 p.p. Leg. przez jazdę Budiennego przy opatrywaniu rannych, których nie chciała opuścić, została pobrana do niewoli i zamordowana w okrutny sposób przez Kozaków w Czartowicach pod Hrubieszowem. Po ponownym zajęciu Hrubieszowa przez nasze wojska lekarz II/35 p.p. WP na skutek opowiadań ludności cywilnej o śmierci wymienionej sanitariuszki kazał zwłoki pokaleczone odkopać i po zrobieniu zdjęcia fotograficznego odesłać do Dowództwa 9 Dyw. Piech. WP stojącego podówczas w Chełmie.

W dniu 18 października 1920 r. Teresa, której zwłoki rodzina przywiozła do Radomia, została pochowana z honorami wojskowymi, pełnionymi przez garnizon radomski, w grobowcu rodzinnym na radomskim Cmentarzu przy Trakcie Starokrakowskim. W pogrzebie wzięło udział prawie całe miasto, okoliczni ziemianie i chłopcy z Jaszowic.

W 1926 r. umieszczono w Szpitalu Ujazdowskim tablicę pamiątkową i nadano jej imieniem jedną z sal. Tablicę w tymże roku umieszczono również w Gimnazjum Marii Gajl.

APAK, T: 3050/WSK; CAW, sygn. VM 73 – 6828, Odrzuc. 21.VI. 1938; BN: Dłużewska-Kańska J., Piskorski T., Szwedowski S., *Niepełny wykaz członków Związku Młodzieży Polskiej - ZET i Związku Patrytycznego oraz organizacji pochodnych i starszego społeczeństwa „Przyszłość” - PET, Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Wyższych i Średnich - OMNSW i OMNSS, Grupy Narodowe, Związek Młodzieży Polskiej, Związek Rad Ludowych i inne ekspozytury zewnętrzne w latach 1886-1966*, W-wa 1967, mszps, sygn. akc. 1347; - - *Bohaterki*, Głos Prawdy 1925/102, s. 326-327; *Cmentarz Rzymskokatolicki w Radomiu przy dawnym Trakcie Starokrakowskim obecnie ul. B. Limanowskiego*, cz. II, Radom 1999, s. 31; Hall J., *Miejsca pamięci odzyskania niepodległości i obrony Rzeczypospolitej w latach 1918-1920 w Radomiu*, Radomir. Kwartalnik Turystyczno-Krajoznawczy PTTK Radom, 1988/4/15, s. 46-47; *Kalendarz żołnierski na rok 1921*, W-wa 1921, s. 213; *Kawalerowie VM...*, B. Polak..., t. II, cz. 2, s. 63-64; Pełczyńska W., *Femina Patriae Defensor*. Głos Kobiet 1974, s. 8; *Teresa Grodzińska*, Tygodnik Ilustrowany 1920/42, s. 802; Wesółski, *Order VM...*, s. 253 i 377; Zdziarska-Zaleska M., *W okopach. Wspomnienia lekarza batalionu*, W-wa 1934, s. 172 (fot.), passim; także, *Wspomnienia lekarza batalionu*, Kobieta Współczesna 1930/45-52, 1931/1-13.

rec. kop. Op. rec. E2 i D.W. 1930-04 I/3-4

GRODZIŃSKA Teresa Jadwiga (1899-1920), czasu wojny polsko-bolszewickiej sanitariuszka w Szpitalu Ujazdowskim, potem przydzielona do kompanii sanitarnej I Brygady Jazdy, poległa w walkach 5 kompanii II batalionu 4 Pułku Piechoty Legionów w rejonie Hrubieszowa

Teresa Grodzińska urodziła się w 20.12.1899 r. w Jaszowicach koło Radomia, w ziemiańskiej rodzinie Feliksa i Bronisławy z Arkuszewskich. Jako uczennica Gimnazjum Żeńskiego Marii Gajl w Radomiu należała do harcerstwa i w 1915 r. wstąpiła do tajnej Organizacji Młodzieży Narodowej. Po ukończeniu gimnazjum wstąpiła w 1918 r. do Szkoły Ogrodniczej w Warszawie. Wiosną 1920 r. przerwała naukę i podjęła służbę sanitariuszki w Szpitalu Ujazdowskim. W dniu 10 lipca tr. zgłosiła się do frontowej służby. Została przydzielona do kompanii sanitarnej I Brygady Jazdy. Od 9 sierpnia była sanitariuszką 5 kompanii II baonu 4 Pułku Piechoty Legionów w rejonie Hrubieszowa i tam poległa 1 września 1920 r.

Teresa Grodzińska Dekretem Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza z dnia 28 lutego 1921 r. za czyny dokonane w tym okresie służby została pośmiertnie odznaczona Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego VIRTUTI MILITARI z nr. Krzyża 0440. Była także odznaczona Krzyżem Walecznych. We wniosku, sporządzonym w dniu 11 września 1920 r., a podpisanym m.in. przez ppłk. Mieczysława Smorawińskiego i płk. Michała Żymierskiego stwierdzono: *„W dniu 22. VIII. 1920 r. podczas wycofywania się II/4 p.p. Leg. z zajmowanych we wsi Gródek na wschód od Hrubieszowa pozycji sanitariuszka Grodzińska Teresa pełniąc podówczas służbę przy 5/4 p.p. Leg. szła między ostatnimi z wycofujących się żołnierzami przystając przy rannych, opatrując ich i przeprowadzając przez płonący most na rzece Huczwie ostrzeliwany przez 3 nieprzyjacielskie karabiny maszynowe. Spokojem, odwagą i swoim poświęceniem wzbudziła podziw i uznanie wszystkich oficerów i żołnierzy. W dniu 1 września 1920 r. w czasie rozbicia 4 p.p. Leg. przez jazdę Budiennego przy opatrywaniu rannych, których nie chciała opuścić, została wzięta do niewoli i zamordowana w okrutny sposób przez Kozaków w Czartowicach pod Hrubieszowem. Po ponownym zajęciu Hrubieszowa przez nasze wojska lekarz II/35 p.p. WP na skutek opowiadań ludności cywilnej o śmierci wymienionej sanitariuszki kazał zwłoki pokaleczone odkopać i po zrobieniu zdjęcia fotograficznego odesłać do Dowództwa 9 Dyw. Piech. WP, stojącego podówczas w Chelmie.*

W dniu 18 października 1920 r. Teresa, której zwłoki rodzina przywiozła do Radomia, została pochowana z honorami wojskowymi, pełnionymi przez garnizon radomski, w grobowcu rodzinnym na radomskim Cmentarzu przy Trakcie Starokrakowskim. W pogrzebie

wzięto udział prawie całe miasto, okoliczni ziemianie i chłopi z Jaszowic. W 1926 r. umieszczono w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie tablicę pamiątkową i nadano jej imieniem jedną z sal. Tablicę w tymże roku umieszczono również w Gimnazjum Marii Gajl.

APAK, T: 3050/WSK; CAW, sygn. VM 73 – 6828; BN: Dłużewska-Kańska J., Piskorski T., Szwedowski S., *Niepełny wykaz członków Związku Młodzieży Polskiej - ZET i Związku Patritycznego oraz organizacji pochodnych i starszego społeczeństwa „Przyszłość” - PET, Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Wyższych i Średnich - OMNSW i OMNSS, Grupy Narodowe, Związek Młodzieży Polskiej, Związek Rad Ludowych i inne ekspozytury zewnętrzne w latach 1886-1966*, W-wa 1967, mszps, sygn. akc. 1347;

Bohaterki, Głos Prawdy 1925/102, s. 326-327; *Cmentarz Rzymskokatolicki w Radomiu przy dawnym Trakcie Starokrakowskim obecnie ul. B. Limanowskiego*, cz. II, Radom 1999, s. 31; Hall J., *Miejsca pamięci odzyskania niepodległości i obrony Rzeczypospolitej w latach 1918-1920 w Radomiu*, Radomir. Kwartalnik Turystyczno-Krajoznawczy PTTK Radom, 1988/4/15, s. 46-47; *Kalendarz żołnierski na rok 1921*, W-wa 1921, s. 213; *Kawalerowie VM...* B. Polak..., t. II, cz. 2, s. 63-64; Pelczyńska W., *Femina Patriae Defensor*, Głos Kobiet 1974, s. 8; *Teresa Grodzińska*, Tygodnik Ilustrowany 1920/42, s. 802; *Wesołowski, Order VM...*, s. 253 i 377; *Zdziarska-Zaleska M., W okopach. Wspomnienia lekarza batalionu*, W-wa 1934, s. 172 (fot.), passim; także, *Wspomnienia lekarza batalionu*, *Kobieta Współczesna* 1930/45-52, 1931/1-13.

GROSS Elżbieta zob. OSTROWSKA Elżbieta

GRUDZIŃSKA Halina zob. ZAKRZEWSKA Halina

Teresa Jadwiga GRODZIŃSKA (1899 – 1920) – 7-C, 723 – 24 V 03

[fot. możliwa do reprodukcji z Tygodnika Ilustrowanego nr 42/1920, s. 802 (owalna)]

Urodziła się w 1899 r. w Jaszowicach koło Radomia, w ziemiańskiej rodzinie Feliksa Grodzińskiego i Bronisławy z Arkuszewskich.

Była absolwentką gimnazjum żeńskiego Marii Gayl w Radomiu. Po ukończeniu szkoły średniej w 1918 r. rozpoczęła naukę na kursach ogrodniczych w Warszawie.

Już jako uczennica brała aktywny udział w pracach niepodległościowych. W 1915 r. wstąpiła do Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Średnich, grupując młodzież wywodzącą się z obozu narodowo-demokratycznego. Była również współorganizatorką zastępu skautowego.

Wiosną 1920 r. przerwała naukę i podjęła służbę sanitariuszki w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie. 10 lipca 1920 r. zgłosiła się do wojska, gdzie otrzymała przydział do kompanii sanitarnej I Brygady Jazdy. Od 9 sierpnia, wraz z kuzynkami Marią i Janiną Zdziarskimi, służyła jako sanitariuszka w 5 kompanii II batalionu 4 pułku piechoty Legionów. 1 września 1920 r. 4 pp stacjonował we wsi Janki, na zachód od Hrubieszowa. Rano pułk atakował Hrubieszów. Grodzińska wraz z Janiną Zdziarską znajdowała się w tym czasie w punkcie opatrunkowym. Atak kawalerii rosyjskiej Budionnego spowodował rozbicie 4 pułku i odwrót w rozproszeniu, kawaleria bolszewicka przedarła się do pułkowych taborów. Obie sanitariuszki, mimo że mogły się wcześniej ewakuować, nie chciały opuścić rannych żołnierzy, w wyniku czego dostały się do niewoli. Zaraz też zostały rozdzielone. Grodzińska została poprowadzona do Czartowic i podczas próby ucieczki zastrzelona przez żołnierzy rosyjskich. Według relacji miejscowej ludności sanitariuszka - korzystając z chwilowej nieuwagi strażników - wskoczyła na konia próbując zbiec. Było jednak jeszcze dość widno i strażnicy celnymi strzałami przerwali ucieczkę.

Za swoją bohaterską postawę pośmiertnie odznaczona została Krzyżem VM. We wniosku o przyznanie odznaczenia, sporządzonym 11 września 1920 r., podpisanym przez ppłk. Mieczysława Smorawińskiego i płk. Michała Żymierskiego napisano: „W dniu 22 sierpnia 1920 r. podczas wycofywania się II/4 p.p. Leg. z zajmowanych we wsi Gródka na wschód od Hrubieszowa pozycji, sanit. Grodzińska Teresa pełniąc wówczas służbę przy 5/4 p.p. Leg. szła między ostatnimi z wycofujących się żołnierzy przystając przy rannych, opatrując ich i przeprowadzając przez mostek na rzeczce Huczwie, ostrzeliwany przez 3 nieprzyjacielskie karabiny maszynowe. Spokojem, odwagą i swoim poświęceniem wzbudziła

podziw i uznanie wszystkich oficerów i żołnierzy. W dniu 1 września 1920 r. w czasie rozbicia 4 pp Leg. przez jazdę Budionnego przy opatrywaniu rannych została pobrana do niewoli i zamordowana w okrutny sposób przez Kozaków w Czartowicach pod Hrubieszowem. Po ponownym zajęciu Hrubieszowa przez nasze wojska lekarz II/35 p.p. WP na skutek opowiadań ludności cywilnej o śmierci wymienionej sanitariuszki kazał zwłoki pokaleczone odkopać i po zrobieniu zdjęcia fotograficznego odesłać do Dctwa 9 Dyw. Piech. WP stojącego podówczas w Chełmie”.

Po odbiciu miejscowości przez wojska polskie jej ciało zostało ekshumowane. Początkowo pochowano ją w Chełmie w prowizorycznym grobie z napisem na krzyżu: „Cześć Ci, Męczennico!”. 17 września 1920 r. jej zwłoki zostały przewiezione do Radomia, gdzie 18 września odbył się pogrzeb z honorami wojskowymi, pełnionymi przez garnizon radomski, w którym wzięli udział prawie wszyscy mieszkańcy miasta, okoliczni ziemianie i chłopi z Jaszowic. Spoczęła w grobowcu rodzinnym na radomskim cmentarzu przy Trakcie Starokrakowskim.

Bibliografia:

CAW: sygn. VM 73-6828, odrzuc. 21 VI 1938; BN: Dłużewska-Kańska J., Piskorski T., Szwedowski S., Niepełny wykaz członków Związku Młodzieży Polskiej-ZET i Związku Patriotycznego oraz organizacji pochodnych i starszego społeczeństwa „Przyszłość” –PET, Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Wyższych i Średnich-OMNSW i OMNSŚ, Grupy Narodowe, Związek Młodzieży Polskiej, Związek Rad Ludowych i inne ekspozytury zewnętrzne w latach 1886-1966, Warszawa 1967, mszps, sygn. akc. 1347; *Cmentarz Rzymskokatolicki w Radomiu przy dawnym Trakcie Starokrakowskim obecnie ul. B. Limanowskiego*, cz. II, Radom 1999; Wesołowski P., *Order Virtuti Militari i Jego Kawalerowie*, Miami 1992; Zdziarska-Zaleska M., *Wspomnienia lekarza batalionu*, *Kobieta Współczesna* 1930, nr 45-52; 1931, nr 1-13; Zdziarska-Zaleska M., *W okopach. Wspomnienia lekarza batalionu*, Warszawa 1934; *Życiorys i portret Teresy Grodzińskiej*, *Tygodnik Ilustrowany* 1920, nr 42.

*Rec kopia
napisać
mamy* p. 140/03 55 03 I wstąpi

*Opracowały Agnieszka
Gieslik Jeanne Dufret*

13-11

Teresa Jadwiga GRODZIŃSKA (1899 – 1920) – PC

z m. wstąpi. m. Polska B.

[fot. możliwa do reprodukcji z Tygodnika Ilustrowanego nr 42/1920, s. 802 (owalna)]

Urodziła się w 1899 r. w Jaszowicach koło Radomia, w ziemiańskiej rodzinie Feliksa Grodzińskiego i Bronisławy z Arkuszewskich.

Po ukończeniu gimnazjum żeńskiego Marii Gajl w Radomiu w 1918 r. rozpoczęła naukę na kursach ogrodniczych w Warszawie.

Już jako uczennica brała aktywny udział w pracach niepodległościowych. W 1915 r. wstąpiła do Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Średnich, grupując młodzież wywodzącą się z obozu narodowo-demokratycznego. Była również współorganizatorką zastępu skautowego.

Wiosną 1920 r. przerwała naukę i podjęła służbę sanitariuszki w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie. 10 lipca 1920 r. zgłosiła się do wojska i otrzymała przydział do kompanii sanitarnej I Brygady Jazdy. Od 9 sierpnia, wraz z kuzynkami Marią i Janiną Zdziarskimi,

służyła jako sanitariuszka w 5 kompanii II batalionu 4 pułku piechoty Legionów. *Od 19 sierpnia*

wrzesnia 1920 r. w walcach niżej podjęcie. Hrubieszowa.
1 września 1920 r. 4 pp stacjonował we wsi Janki, na zachód od Hrubieszowa. Rano pułk atakował Hrubieszów. Grodzińska wraz z Janiną Zdziarską znajdowały się w tym czasie w punkcie opatrunkowym. Atak kawalerii rosyjskiej Budionnego spowodował rozbitcie 4 pułku i odwrót w rozproszeniu, kawaleria bolszewicka przedarła się do pułkowych taborów. Obie sanitariuszki, mimo, że mogły się wcześniej ewakuować, nie chciały opuścić rannych żołnierzy, w wyniku czego dostały się do niewoli. Zaraz też zostały rozdzielone. Grodzińska została poprowadzona do Czartowic i podczas próby ucieczki zastrzelona przez żołnierzy rosyjskich. Według relacji miejscowej ludności sanitariuszka - korzystając z chwilowej nieuwagi strażników - wskoczyła na konia próbując zbiec. Było jednak jeszcze dość widno i strażnicy celnymi strzałami przerwali ucieczkę.

Za swoją bohaterską postawę pośmiertnie odznaczona została Krzyżem VM. We wniosku o przyznanie odznaczenia, sporządzonym 11 września 1920 r., podpisanym przez ppłk. Mieczysława Smorawińskiego i płk. Michała Żymierskiego napisano: „W dniu 22 sierpnia 1920 r. podczas wycofywania się II/4 p.p. Leg. z zajmowanych we wsi Gródka na wschód od Hrubieszowa pozycji, sanit. Grodzińska Teresa pełniąc wówczas służbę przy 5/4 p.p. Leg. szła między ostatnimi z wycofujących się żołnierzy przystając przy rannych, opatrując ich i przeprowadzając przez mostek na rzeczce Huczwie ostrzeliwany przez 3 nieprzyjacielskie karabiny maszynowe. Spokojem, odwagą i swoim poświęceniem wzbudziła

podziw i uznanie wszystkich oficerów i żołnierzy. W dniu 1 września 1920 r. w czasie rozbicia 4 pp Leg. przez jazdę Budionnego przy opatrywaniu rannych została pobrana do niewoli i zamordowana w okrutny sposób przez Kozaków w Czartowicach pod Hrubieszowem. Po ponownym zajęciu Hrubieszowa przez nasze wojska lekarz II 35 p.p. WP na skutek opowiadań ludności cywilnej o śmierci wymienionej sanitariuszki kazał zwłoki pokaleczone odkopać i po zrobieniu zdjęcia fotograficznego odesłać do Dctwa 9 Dyw. Piech. WP stojącego podówczas w Chełmie”.

Po odbiciu miejscowości przez wojska polskie jej ciało zostało ekshumowane. Początkowo pochowano ją w Chełmie w prowizorycznym grobie z napisem na krzyżu: „Cześć Ci, Męczennico!”. 17 września 1920 r. jej zwłoki zostały przewiezione do Radomia, gdzie 18 września odbył się pogrzeb z honorami wojskowymi pełnionymi przez garnizon radomski, w którym wzięli udział prawie wszyscy mieszkańcy miasta, okoliczni ziemianie i chłopi z Jaszowic. Spoczęła w grobowcu rodzinnym na radomskim cmentarzu przy Trakcie Starokrakowskim.

Została wieszona tablica pamiątkowa w Sępi kukułki w 1939 r. Tablica w gminnym muzeum (1939 r.) oraz tablica pamiątkowa przy młodym narodowy (1926 r.)

Na podstawie:

CAW: sygn. VM 73-6828, odrzuc. 21 VI 1938;

BN: Dłużewska-Kańska J., Piskorski T., Szwedowski S., *Niepełny wykaz członków Związku Młodzieży Polskiej-ZET i Związku Patriotycznego oraz organizacji pochodnych i starszego społeczeństwa „Przyszłość” –PET, Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Wyższych i Średnich-OMNSW i OMNSS, Grupy Narodowe, Związek Młodzieży Polskiej, Związek Rad Ludowych i inne ekspozytury zewnętrzne w latach 1886-1966*, Warszawa 1967, mszps, sygn. akc. 1347;

Cmentarz Rzymskokatolicki w Radomiu przy dawnym Trakcie Starokrakowskim obecnie ul. B. Limanowskiego, cz. II, Radom 1999;

Teresa Grodzińska, „Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 42, s. 802.

Wesołowski P., *Order Virtuti Militari i Jego Kawalerowie*, Miami 1992;

Zdziarska-Zaleska M., *Wspomnienia lekarza batalionu*, „Kobieta Współczesna” 1930, nr 45-52; 1931, nr 1-13;

Zdziarska-Zaleska M., *W okopach. Wspomnienia lekarza batalionu*, Warszawa 1934.

II Materiały uzupełniające

II-1

**Lista kobiet
odznaczonych krzyżem Virtuti Militari V-ej klasy
według wykazów przysłanych do dnia 30 listopada 1920 r.
do Adiutantury Generalnej Naczelnego Dowództwa**

2 dywizja piechoty Legionów

kpr Zdziarska Maria – 4 p.p. Leg. (str. 213) →

Ś.p. san. Grodzińska Teresa – 4 p.p. Leg. (str. 213)

Źródło: Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy - Kalendarz Żołnierski na rok 1921,
Warszawa 1921, Główna Księgarnia Wojskowa

II-2 Turba Grodziska
Tura

Spoleczny Komitet Ochrony
Zabytkowego Cmentarza Rzymskokatolickiego
w Radomiu

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI W RADOMIU
przy dawnym
TRAKACIE STAROKRAKOWSKIM
obecnie ul. B. Limanowskiego

Część II

Spoleczny Komitet Ochrony
Zabytkowego Cmentarza Rzymskokatolickiego
przy ul. Limanowskiego w Radomiu

zaprasza na promocję drugiej części książki pt.:
„Cmentarz Rzymskokatolicki w Radomiu przy dawnym Trakacie
Starokrakowskim obecnie ul. B. Limanowskiego”

Spotkanie z zespołem redakcyjnym odbędzie się w dniu
25 października (poniedziałek) 1999 r. o godz. 16⁰⁰

w Miejskiej Bibliotece Publicznej przy ul. Piłsudskiego 12

Publikacja wydana z funduszy własnych Komitetu i przy finansowym
wsparciu Urzędu Miejskiego w Radomiu.

Radom 1999

Wpłynęło dnia

29. XI.

L.dz. SCS/RED/LSK/2002

**SPOLECZNY KOMITET OCHRONY
ZABYTKOWEGO CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO
W RADOMIU**

Autorzy:

Daniela ALBERT, Konrad BIELECKI, Zygmunt BRATOS, Ryszard BRYKOWSKI,
Anna DUDA, Jacek JÓZEFOWICZ, Helena KISIEL, Helena KUTERA,
Władysław MACHERZYŃSKI, Ewelina PIERYŃSKA-JELSKA, Barbara PIKIEWICZ,
Genowefa PODGAJNIAK, Przemysław SARNOVICZ, Halina STRÓŻEWSKA,
Ewa WAYS, Robert WIRASZKA, Katarzyna WRONA.

Redaktor naukowy:

Ryszard BRYKOWSKI

Redaktor organizacyjny:

Anna DUDA

Redaktor techniczny:

Andrzej KIRSZ

Fotografie wykonali:

Wojciech STAN i grobowca Herdinów – Adam WIDERA

Wyboru ilustracji dokonali:

Ryszard BRYKOWSKI, Anna DUDA

Na okładce: nagrobek rodziny Krasnodębskich (kw. 8B), na rewersie okładki: płaskorzeźba
aniołka z nagrobka rodziny Pentzów (kw. 7A)

Korekta wydawnicza:

Anna DUDA, Barbara PIKIEWICZ

Opracowanie wydawnicze:

Andrzej KIRSZ, Joanna FUNDOWICZ, Marcin OLIFIOVICZ

© Copyright by Społeczny Komitet Ochrony Zabytkowego Cmentarza Rzymskokatolickiego

ISBN 83-7204-132-6

Współpraca wydawnicza – Instytut Technologii Eksploatacji Radom

Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji
26-600 Radom, ul. K. Pułaskiego 6/10, tel. centr. 442-41, fax 44765
e-mail: instytut@itec.radom.pl <http://www.itec.radom.pl>

Spis treści

Od Społecznego Komitetu Ochrony Zabytkowego Cmentarza	7
Rzymskokatolickiego w Radomiu	9
Od Redaktora Naukowego	11
Kalendarium dziejów cmentarza	15
✓ Biogramy Zasłużonych Zmarłych	76
Wykaz autorów biogramów	77
Nagrobek Rodziny Herdinów	82
Słowniczek terminologiczny	83
Fotografie	105
Indeks nazwisk w biogramach	108
Indeks nazwisk w pozostałych tekstach	109
Spis biogramów zamieszczonych w pierwszej części	114
Fragmenty recenzji prasowych o pierwszej części publikacji	114
Errata do wydania pierwszej części	117

Gostawski Emil (1819–1880) kw. 10B

lekarz, chirurg, społecznik.

Urodzony w Boiskach w Sandomierskiem. Syn Sotera i Wiktoryny. Studia lekarskie rozpoczął w Wilnie, a ukończył w 1845 r. na Uniwersytecie w Dorpacie. Po otrzymaniu dyplomu powrócił do kraju i objął posadę lekarza szpitala w Rawie, w ówczesnej guberni mazowieckiej.

W 1856 r. przeniosł się do Tomia, gdzie został mianowany ordynatorem Szpitala św. Kazimierza. Funkcję tę sprawował przez 24 lata, aż do śmierci. W 1863 r. stał na czele komitetu powołanego do niesienia pomocy przebywającym w radomskim szpitalu rannym powstańcom.

W kaplicy dawnego Szpitala św. Kazimierza (obecnie Szpitala Miejskiego przy ul. Malczewskiego w Radomiu) znajduje się marmurowa tablica ku czci ordynatora. 36

Górska Teodora z d. Leśniewska (1930–1999) kw. 20a

bibliotekarka, poetka.

Urodzona w Opatowie. Od 1934 r. mieszkała w Radomiu, tutaj ukończyła szkołę podstawową i średnią. Pracowała jako bibliotekarka w bibliotece zakładowej przy Zakładach Energetycznych Okręgu Wschodniego w Radomiu, aż do przejścia na emeryturę. Dobrze wypieła swe obowiązki w pracy z czytelnikami, stale doskonaliła swe umiejętności na kursach i seminariach bibliotekarskich.

Pisanie wierszy rozpoczęła w latach okupacji i kontynuowała je do ostatnich chwil swego życia. Ma bogaty dorobek twórczy. Zdobywała nagrody w konkursach literackich. Jej wiersze publikowane były na łamach prasy regionalnej i ogólnopolskiej: „Wojewódzkim Informatorze Kulturalnym”, „Słowie Ludu”, „Tygońniku Radomskim”, „Kontaktie”, „Almanachu Radomskiej Wiosny Literackiej”, w „Życiu Literackim” i „Radarze”, na antenie radiowej, a także w pięciu antologiach poetów ziemi radomskiej pt.: „Almanach Grupy Poetyckiej Łuczywo”, „Wpisane w region”, „33 wiersze”, „Wiatr w szuwarach”, „Radomskie w poezji i fotografii”. Ukazały się również trzy indywidualne tomiki jej twórczości: „Jeszcze ciągle czekamy” (1986), „Ta pamięć, która we mnie” (1990), „Pejzaze czasu” (1996).

W latach 1981–1991 była aktywnym członkiem Grupy Poetyckiej „Łuczywo”, a od 1992 Stowarzyszenia Grupy Literackiej „Łuczywo”.

Poezja Teodory Górskiej odzwieriedla głęboką wrażliwość, związaną z egzystencją ludzką i losem jednostki. Autorka poszukuje wartości uniwersalnych, pragnie pozostawienia po sobie trwałego śladu. Trzeci tomik jej twórczości opatrzony został motto: „Poezja jest przezwyciężeniem śmierci”. 37

Grębowiec Stanisław (1904–1990) kw. 4B

ksiądz, prałat, kanonik Kapituły Opatowskiej.

Urodzony w Zakrzowie w powiecie sandomierskim, w rodzinie rolników Jana i Walerii. Wykształcenie średnie ogólnokształcące i Seminarium Duchowne ukończył w Sandomierzu. Przed wybuchem II wojny światowej uczył religii w Szkole Powszechnej nr 11 im. Gabriela Narutowicza w Radomiu.

W czasie okupacji mieszkał u rodziców w Zakrzowie, a od 1942 r. w Radomiu. Pełnił tutaj obowiązki duszpasterskie w kościele farym pw. św. Jana oraz uczył w ramach tajnego nauczania. Mając kontakty z konspiracją cywilną i wojskową pomagał zagrożonym przez Niemców, zwłaszcza oficerom, przez dostarczanie im fałszywych dokumentów.

Będąc na emeryturze, pełnił obowiązki duszpasterskie nadal w kościele św. Jana, opiekując się szczególnie ludźmi w podeszłym wieku. Prywatną pasją księdza było różdżkarstwo. 38

Grodzińska Teresa Jadwiga (1899–1920) kw. 12a

saniariuszka, żołnierz 4 Pułku Piechoty Legionów.

Urodzona w miejscowości Jaszowice w powiecie radomskim, w ziemiańskiej rodzinie Feliksa i Bronisławy Arkuszewskich. Będąc uczennicą Gimnazjum Marii Gajl w Radomiu w 1915 r. wstąpiła do tajnej Organizacji Młodzieży Narodowej, była współzłożycielką zastępu skautowego. W 1918 r. ukończyła gimnazjum i w 1919 r. wstąpiła do Szkoły Ogrodniczej w Warszawie. W 1920 r. rozpoczęła praktykę w Szpitalu Ujazdowskim, a w lipcu tego roku jako ochotniczka wyruszyła na front w rejon Hrubieszowa w składzie kompanii sanitarniej I Brygady Jazdy. Następnie dostała przydział do 5 kompanii II batalionu 4 Pułku Piechoty Legionów. Z poświęceniem życia ratowała rannych, we wsi Gródek oraz w rejonie mostu nad rzeką Huczwą. W dniu 1 października 1920 r. 4 Pułk Piechoty Legionów został otoczony przez oddziały Armii Konnej Budionnego, a Grodzińska ratując rannych dostała się do niewoli i w miejscowości Czartowice została zamordowana przez Kozaków. Na rozkaz dowódcy 35 pułku piechoty zwłoki wskazane przez miejscową ludność zostały ekshumowane i pochowane w Chełmie, skąd rodzina przewiozła je do Radomia. Tutaj 18 października 1920 r. została pochowana z honorami wojskowymi w grobowcu rodzinnym.

Odznaczona m.in. Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy i Krzyżem Walecznych. 39

Hadrian Piotr (1909–1981) kw. 1A

cukiernik, działacz społeczny.

Urodzony w Częstochowie. W 1928 r. skończył tamtejszą Szkołę Kupiecką. Zaczynał jako subiekt, tytuł mistrzowski uzyskał w 1935 r. Z Radomiem związany od 1930 r. Nieprzerwanie do 1981 r. prowadził własną cukiernię. Działal w organizacji cechowej, również w okresie okupacji.

W czasie okupacji niemieckiej niósł pomoc kolegom cukiernikom w getcie radomskim. Ze względu na śląskie pochodzenie ze strony ojca uniknął aresztowania i wywozu do obozu koncentracyjnego.

Po wojnie – członek władz cechowych i Izby Rzemieślniczej najpierw w Kielcach, a potem w Radomiu. Nauczyciel cukierniczego fachu, przewodniczący Komisji Egzaminacyjnej Cukierniczej przy radomskim cechu.

Uchonorowany najwyższymi odznaczeniami Związku Izb Rzemieślniczych. Od początku związany ze Stronnictwem Demokratycznym. Otrzymał tytuł Zasłużonego Członka SD. 40

Helbich Józef Felicjan (1875–1965) kw. 20a

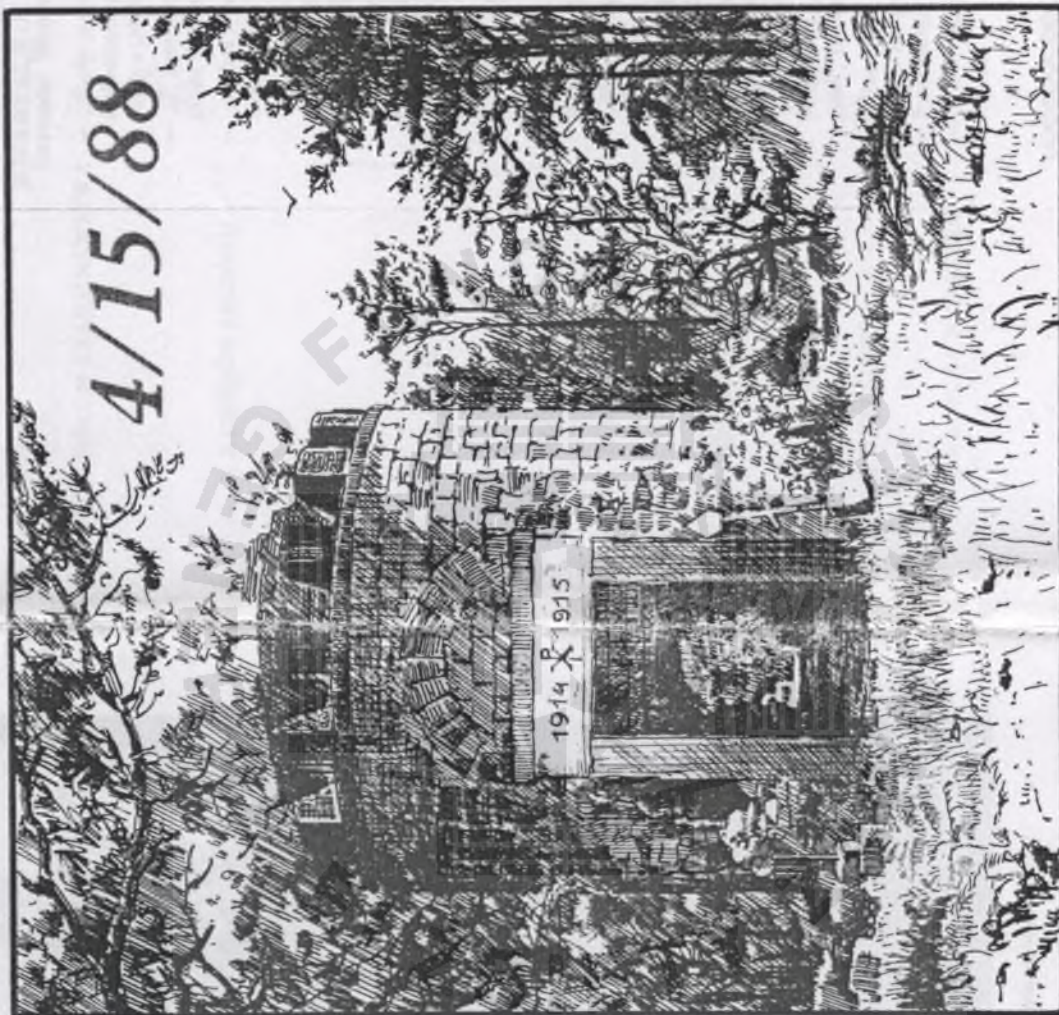
właściciel majątku Konary, działacz Związku Ziemiain i Towarzystwa Rolniczego.

Urodzony w Konarach, pochodził z zasłużonej rodziny, wnuk Adama Bogumiła Helbicha, lekarza, członka Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego, syn Adama Fryderyka, który gospodarując w Konarach wprowadzał nowoczesne metody produkcji zbożowej, hodowlanej i uprawy chmielu. Do gimnazjum uczęszczał w Radomiu. Na Uniwersytecie Warszawskim studiował prawo. Praktykę rolną odbywał w majątku Strzelce, w Piotrkowskiem. Po studiach był zastępcą plenipotentą dóbr Krasieńskich w Anopolu. W 1902 r. objął w posiadanie majątek Chlewiska w Siedleckiem. W latach 1918–1920 był starostą siedleckim. Po działach rolniczych w 1920 r. objął w posiadanie majątek Konary w powiecie radomskim, zaprowadzając tam wzorową gospodarkę: uprawa chmielu, hodowla zarodowego bydła i karpi, uruchomił tartak. W czasie gospodarowania majątkiem Konary pełnił w Radomiu różne funkcje społeczne: pracował w Związku Ziemiain, Spółce Rolnej Radomskiej, Towarzystwie Rolniczym i w związkach hodowlanych. Swoją wiedzą prawniczą służył bezinteresownie, brał udział jako arbiter w polubownych sądach.

Autor: inż. Jacek Józefowicz
(Radom)

RADOMIR

KWARTALNIK TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZY
PTTK - RADOM

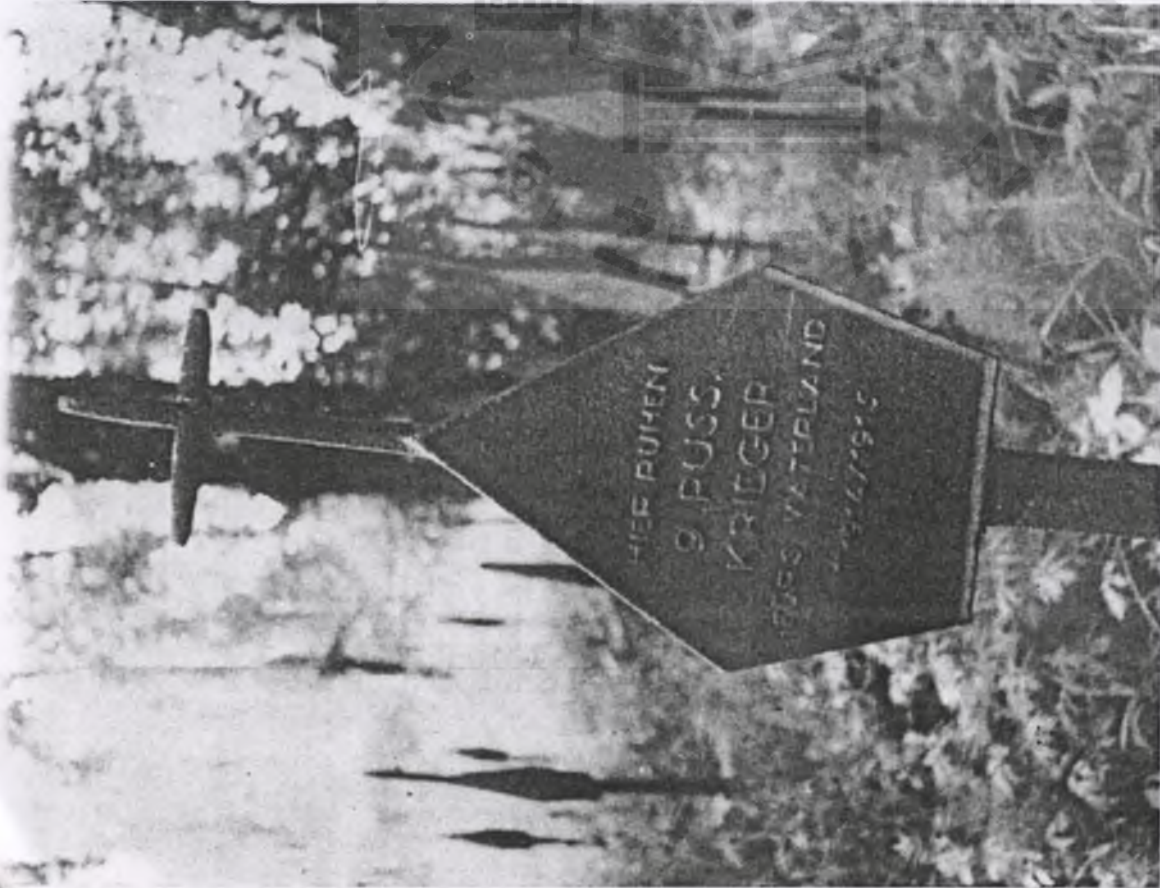

RADOMIR

KWARTALNIK TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZY
Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Radomiu

SPIS TREŚCI

1. FORUM KRAJOZNAWSTWA	— „Groby wojenne pod okupacją austro-węgierską w Królestwie Polskim (1915—1918) i w Państwie Polskim (1919—1939) — Urszula Oettingen	2
	— „Z problematyki emigracji wojennych w PRL (Ruda Wielka) — Jürgen Hensel	11
	— „Radom w latach wojny europejskiej i początkach niepodległości — Jakub Żabner	22
	— „Radom we wspomnieniach z I wojny światowej — Jan Francki, Stanisław Zieliński	30
	— „Miejsca pamięci odzyskania niepodległości i obrony Rzeczypospolitej w latach 1918—1920 w Radomiu — Jerzy Hall	39
	— „Polska Partia Socjalistyczna w Hły” — Adam Bednarczyk	54
	— „Jehozua Perle (1888—1944) — Stanisław Zieliński	63
	— „Kozienicki Park Krajoznawczy — Andrzej Kowalczewski	71
	— „Henryk Sanuro (1893—1974) — Stanisław Zieliński	78
	— „Włodzisław Iwanowski (1953—1986) — Stanisław Zieliński	82
	— „Poznaj swoje województwo” („Poznaj Swoj Kraj” 1988 nr 10) — Stanisław Zieliński	85
	— „Turystyka i sport w eklibrisie” (K. Pytek, R. Bandorz, „Turystyka i sport w eklibrisie polskim”, Warszawa 1988) — Jan Rogala	88
	— „Dziesięć lat Oddziału PTTK w Zakładach Metalowych im. gen. Waleria w Radomiu — Stanisław Prażmowski	91
	— „Co słychać w Oddziałach” — Konrad Bielecki	95

Grób żołnierza na cmentarzu wojennym z I wojny światowej w Girzowie nad Pilicą.
Foto M. Skoczak

Na okładce: Rotunda komemoriaryjna na cmentarzu wojennym z I wojny światowej w Rudzie Wielkiej. Rysował Janusz Poplawski

GENERACJA 1939-1945
OKRĘG POMORZE
ACKIE

PRZED TWE OLTARZE / DZIĘKI CI SKŁADAMY /
 ZA OJCZYZNĘ WOLNĄ / KTÓRĄ DZISIAJ MAMY
 TĘ FIGURĘ UFUNDOWALI ROKU PAŃSKIEGO 1919 /
 WSPÓŁPRACOWNICY PRZEMYSŁU GARBARSKIEGO /
 W RADOMIU

z prawej - BÓG PATRZY / CZAS UCIEKA /
 strony ŚMIERĆ IDZIE / WIECZNOŚĆ CZEKA
 z lewej - OTO ZMIK CHRYSYSTUSA PANA /
 strony MEKI PAŃSKIEJ I ZBAWIENIA /
 I ZŁÓŻ NIEBU DZIĘKCZYNIENIA

na środkowym cokole sygnatura - J. STANISZEWSKI

z lewej strony - FIGURKĘ PRZESUNIĘTO / DNIA 12. 7. 1952

W Gimnazjum Żeńskim Marii Gajl /obecnie III Liceum Ogólnokształcące im. Dionizego Czachowskiego/ przy ulicy Długiej /obecnie Romualda Traugutta/ w dniu 20 maja 1934 roku, podczas uroczystości poświęcenia nowego gmachu tegoż zakładu naukowego - istniejącego już 28 lat - odsłonięta została tablica pamiątkowa poświęcona czterem uczennicom tej szkoły, które swe młode życie oddały w służbie Ojczyźnie. Były to: Teresa Grodzińska, Maria Cyrańska, Zofia Tokarska i Eugenia Tochtermanna. Pełniły one służbę sanitariuszek Polskiego Czerwonego Krzyża na wojnie w latach 1916-1920.

Najtragiczniejsza była śmierć Teresy Grodzińskiej. Podczas ataku nieprzyjaciela w dniu 22 sierpnia 1920 roku przeprowadzała rannych przez pionący most na rzece Huczwie i ratując życie kpr. Foltynowi dostaje się do niewoli i ginie. Zwiłki jej poznać było można podobno jedynie po monogramie na bieliźnie. Była córką właściciela majątku ziemskiego Jaszowice. Eugenia Tochtermanna to siostra znanego w Radomiu lekarza, dr Adolfa Tochtermanna.

Treść tablicy: TERESA GRODZIŃSKA /

SANITARIUSZKA 4 P.P. LEG. ODZNACZONA POST. MORT.

KRZYŻEM "VIRTUTI / MILITARI" DZIAŁACZKA TAJNEJ

O. M. N. SZKÓŁ ŚREDNICH HARCERKA ZGINĘŁA NA POLU

CHWAŁY POD HRUBIESZOWEM DN. 1 IX 1920 R. /

ZAMORDOWANA PRZEZ BOLSZEVIKÓW /
 MARIA CYRAŃSKA /

SANITARIUSZKA SZPITALA POLOWEGO W.P. HARCERKA
 CZŁONEK / CZYNNY P. O. W. ZMARŁA NA POSTERUNKU
 DN. 10 X 1920 R. /

ZOFIA TOKARSKA /

SANITARIUSZKA ZMARŁA NA STANOWISKU DNIA 28 I 1916 R.

EUGENIA TOCHTERMAN /

SANITARIUSZKA ZMARŁA Z WYCZERPANIA SIŁ DNIA
 19 III 1917 R. /

OJCZYŹNIE MŁODE ŻYCIE ZŁOŻYŁY W / OFIERZE. /

CZEŚĆ ICH PAMIĘCI !

Tablica wykonana była z białego marmuru. Odsłoniła ją, w imieniu komitetu organizacyjnego, b. wychowanka tej szkoły - Mieczysława Pietrusiewiczowa, przewodniczący Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet i nauczycielka gimnazjum państwowego. Po odsłonięciu tablicy, hołd swym byłym koleżankom oddała była nauczycielka tej szkoły, Zofia Węglińska, niegdyś kierownicza służby sanitarnej w szpitalach radomskich. Jedną z sióstr Teresy Grodzińskiej oświadczyła, że Główna Komenda Harcerstwa Polskiego zatwierdziła nazwę drużyny harcerskiej przy gimnazjum Marii Gajl jako "Drużynę Harcerską im. Teresy Grodzińskiej". Uroczystość zakończyło przemówienie dowódcy 77 pp. i prezesa Polskiego Czerwonego Krzyża w Radomiu, płk. dypl. Kawinśkiego, który podkreślając zasługi poległych uczennic, stawiał je jako wzór obecnym na uroczystości dziewczętom.

Tablica nie istnieje, zaginęła w latach okupacji niemieckiej.

W Gimnazjum Państwowym im. Jana Kochanowskiego w Radomiu, mieszczącym się przed II wojną światową przy ulicy Wysokiej /obecnie ul. 1 Maja/ znajdowała się tablica poświęcona uczniom tej szkoły, poległym na wojnie w 1920 roku. Treść tablicy:

POLEGLI / ZA SAŁOŚĆ ODRODZONEJ RZECZYPOSPOLITEJ /

W ROKU 1920 / OCHOTNICZY / ANTONI KAPUSTA / BRONISŁA:

MROCZKOWSKI / MARIAN JAKUBOWSKI / STEFAN FJOLEK /

UCZNIOWIE GIMN. PAŃSTW. / IM. J. KOCHANOWSKIEGO /

CZEŚĆ IM I CHWAŁA ! / KOLEDZY I NAUCZYCIELE.

Przed wybuchem wojny w 1939 roku tablica została ukryta i przez lata okupacji, a także po wyzwoleniu znajdowała się w pod-

POLEGLI
 W ROKU 1920
 ODKRYTKI:

ANTONI KAPUSTA
 BRONISŁAW MROZOWSKI
 MARIAN JAKUBOWSKI
 STEFAN FIOŁEK
 UŁAZNIOWIE GIGANTY
 IN. J. KOCHANOWSKIEGO
 CZĘŚĆ MICHWAŁA!
 KOLEDZY! NAUCZYCIELE!

Tablica z 1924 roku w Liceum im. Jana Kochanowskiego w Radomiu (zaginiona?)
 Foto Jerzy Hall

TERESA GRODZINSKA
 WYKONAŁA PRACĘ W KUCHNI W WYDZIALE WYDZIAŁU
 NA POLU PRACY POD KIERUNKIEM ON. W. 1920 R.
 ZAMĘŻONA, PRZEZ POLSZE WROD.

MARIJA CYRANKA
 SAMOTNA, WYKONAŁA PRACĘ W WYDZIALE WYDZIAŁU
 DZWIANY P. D. W. ZMARŁA W WYDZIALE WYDZIAŁU W 1920 R.

ZOFJA TOKARSKA
 SAMOTNA, WYKONAŁA PRACĘ W WYDZIALE WYDZIAŁU
 DZWIANY P. D. W. ZMARŁA W WYDZIALE WYDZIAŁU W 1920 R.

EUGENJA TOCHTERMAN
 SAMOTNA, WYKONAŁA PRACĘ W WYDZIALE WYDZIAŁU
 DZWIANY P. D. W. ZMARŁA W WYDZIALE WYDZIAŁU W 1920 R.

**OJCZYZNIE MŁODE ŻYCIE ZŁOŻYŁ W
 OFIERZE.**

CZĘŚĆ ICH PAMIĘCI!

Tablica z 1934 roku w Liceum Marii Gajl (obecnie Liceum Ogólnokształcącego im. Dionizego Czajkowskiego) w Radomiu (zaginiona?). Reprod. z kromki sobotniej Jerzy Hall.

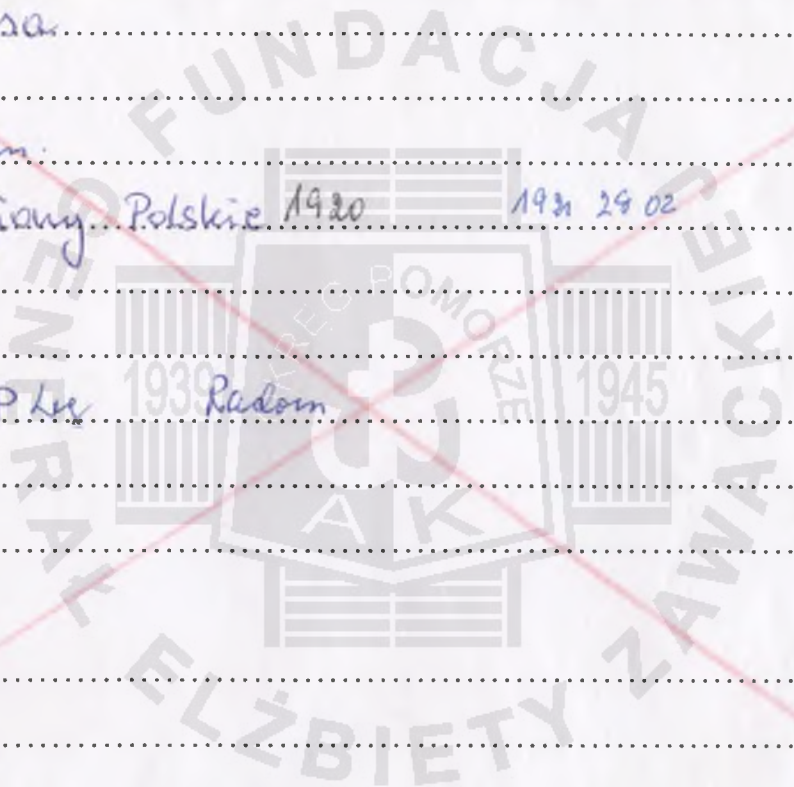

V. Nazwiškowe Karty inf. T: 3050/WSK

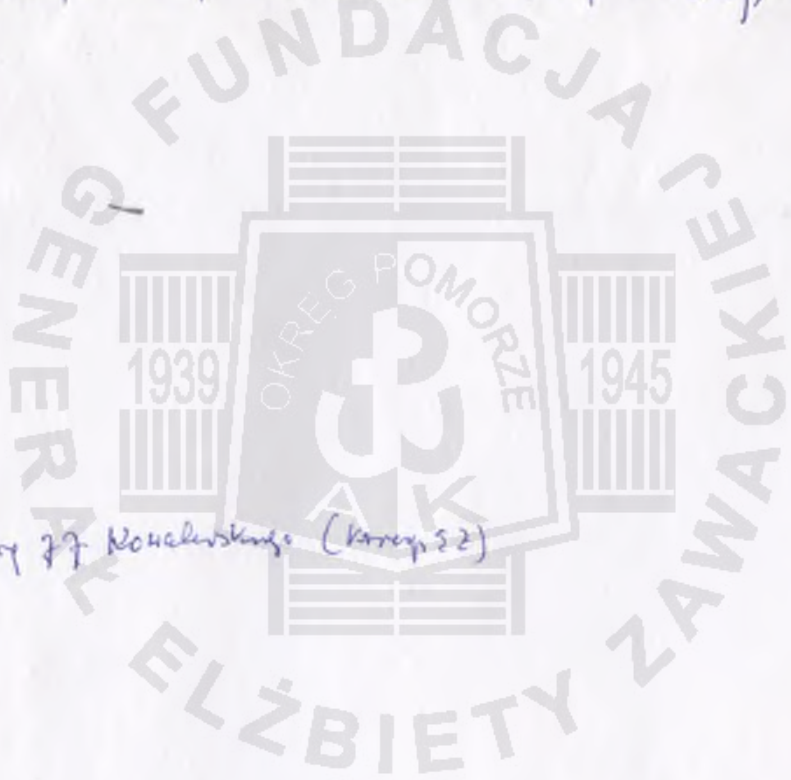
MS/68

1. N Grodziska Grodziska¹ 1920
2. I., ps. Teresa
3. ur. ....
4. st. Słom
5. Org. Legiony Polskie 1920 1931 29 02
6. przydz. 4 P.P. 1939 Radom 1945
7. funkcje
8. nr 0440
9. źr. Wesoł. s. 377 i 253
Potok

MMS 7C

Grodzińska, Teresa, 1920, sanitariusz, 0440, 4PP Leg, 1921.02.28., s. 377, 8.

znddo 27 77 Nowoborskiego (Krony 52)

As Polak

i

4PP Seg.

GRODZINSKA Teresa

Seemitaruska, ul. 5, nr.

1997. 02. 28

zob. P. Pesotowski, Order Wirtuti i Waleznosci
i Jego Kawalerowie
Halliwell Press, Miami, Florida, USA
str. 377, 1992.

11. 05. 99

i

4PPleg.

GRODZIŃSKA Teresa
Sanitariuszka, ul. 5, w. 0440, 1931.02.28

Łob. P. Peszowski, Order Virtuti Militari
i jego kawalerowie.
Luluworth Press, Miami, Florida USA
str. 253, 1992

u.ter.99

VM

Turcja

Godzińska Teresa

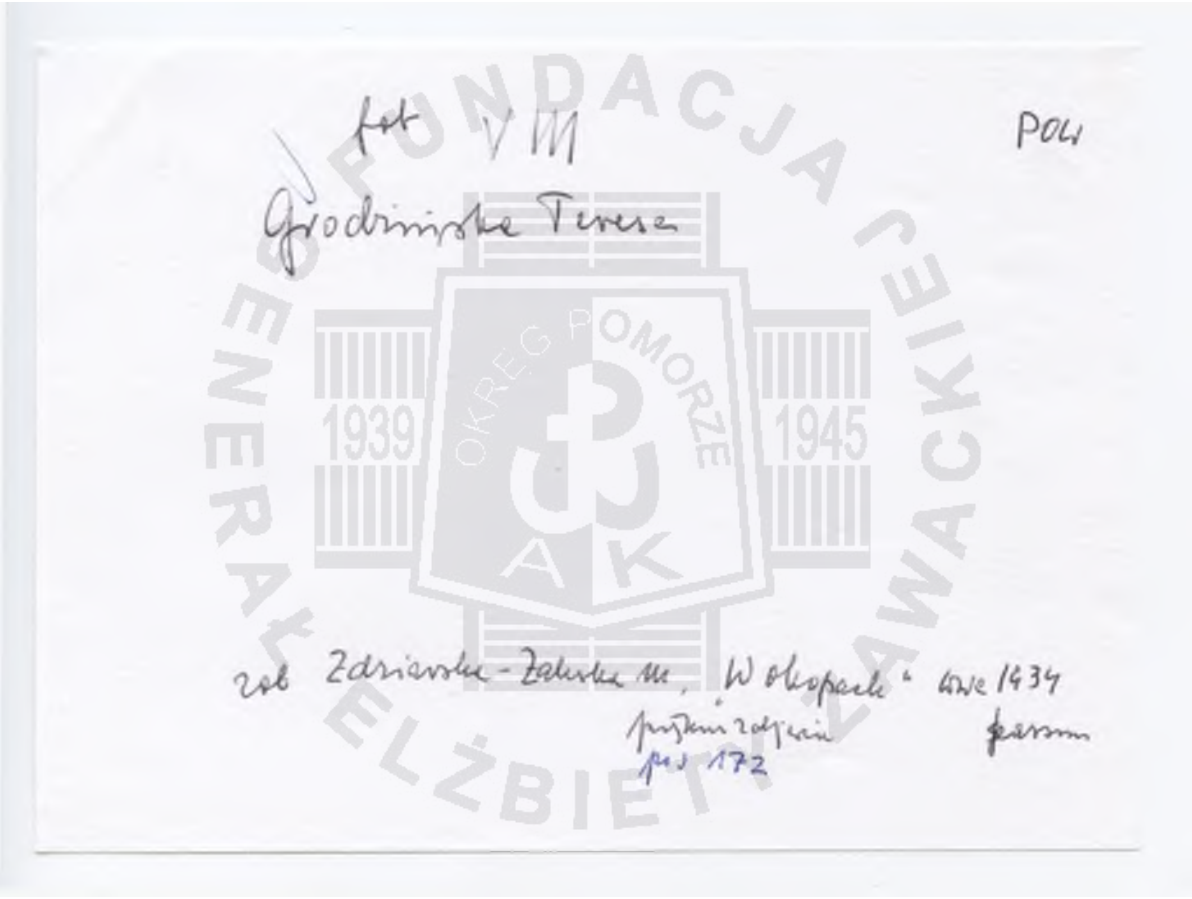
- ✓ sanitarna 4 pp leg,
- ✓ więźka do niewoli 1. IX. 1920. Bestialsko zamordowana (1. IX. 1920) przez żołnierzy sowieckich.
- ✓ odmaccus posthumus VM.
- ✓ Uroczysty pogrzeb odbył się w Radomiu 18. IX. 1920.

Zesr. hist. 17 (1970) s. 162-3

Helena Macieja Jedrejewska - Sprawa Wilna w lipcu 1920 r. s. 127-163.

rob. det. Maria Zdziańska - Zaleska - W okopach, Pamiętnik kobiety lekarza katalońskiego. Wnta 1934 s. 170-183

JNK-2004

fot V M

POLI

Grodimirka Teresa

FUNDACJA
ENERGIA
ELŻBIET PAWACKIEJ
OKREG POMORZE
AK
1939 1945

zob Zdriawka - Zabrza M., W obopacki - kwe 1434
puzem 204 wia
puz 172
puzum

1920

VIII

Grodzińska Teresa

... miała lat 19, jest studentką w wyższej szkole Gospodarstwa Wiejskiego. W r. 1920 została nią do frontowej służby sanitariusz w 2. batalionie 4 Pułku Piechoty Legionów. Jest wrotem odpornością i odwagą. W bitwie pod Hrubu szewem dostąpiła do niemieckich kwater, nie mającym rozstrzelania. Ludność okoliczna chwaliła ją wroczyła na wiejskim cmentarzu. Potem została przewieziona do rodzinnego Redowa i pochowana z największymi honorami z tab. Północnej Wandę, art. Feminine Patria Defensor

i

VM

POW

GRODZICKA Tevese

- odznaczona posmiertnie VM ze
udziałem w POW

1939

1945

współczesne do
Zimolde

Zob. Filipow K., Order VM 1792-1945, Wwe 1980,
s. 115

D.kw. 1704

T. 3050/WSK

Legiony
wojme polsko
- rosyjsko
1920r.

GRODZINSKA Teresa

Fotografie

1. Zdj. portretowe z Tyg. Ilustrowanego, 1920r., ksero - str. 1
2. zdj. portret. z książki "w dołkach" [b.d.] ksero - str. 1
3. Kasele - fotogr. Teresy Grodzinskiej, str. 1

2. 6 wif. 2014 r. oprac. arch.

2)

V-1

Terese
Grodzim'ska
(M. Zdzien'ska - Zele'ska
" W okopach "

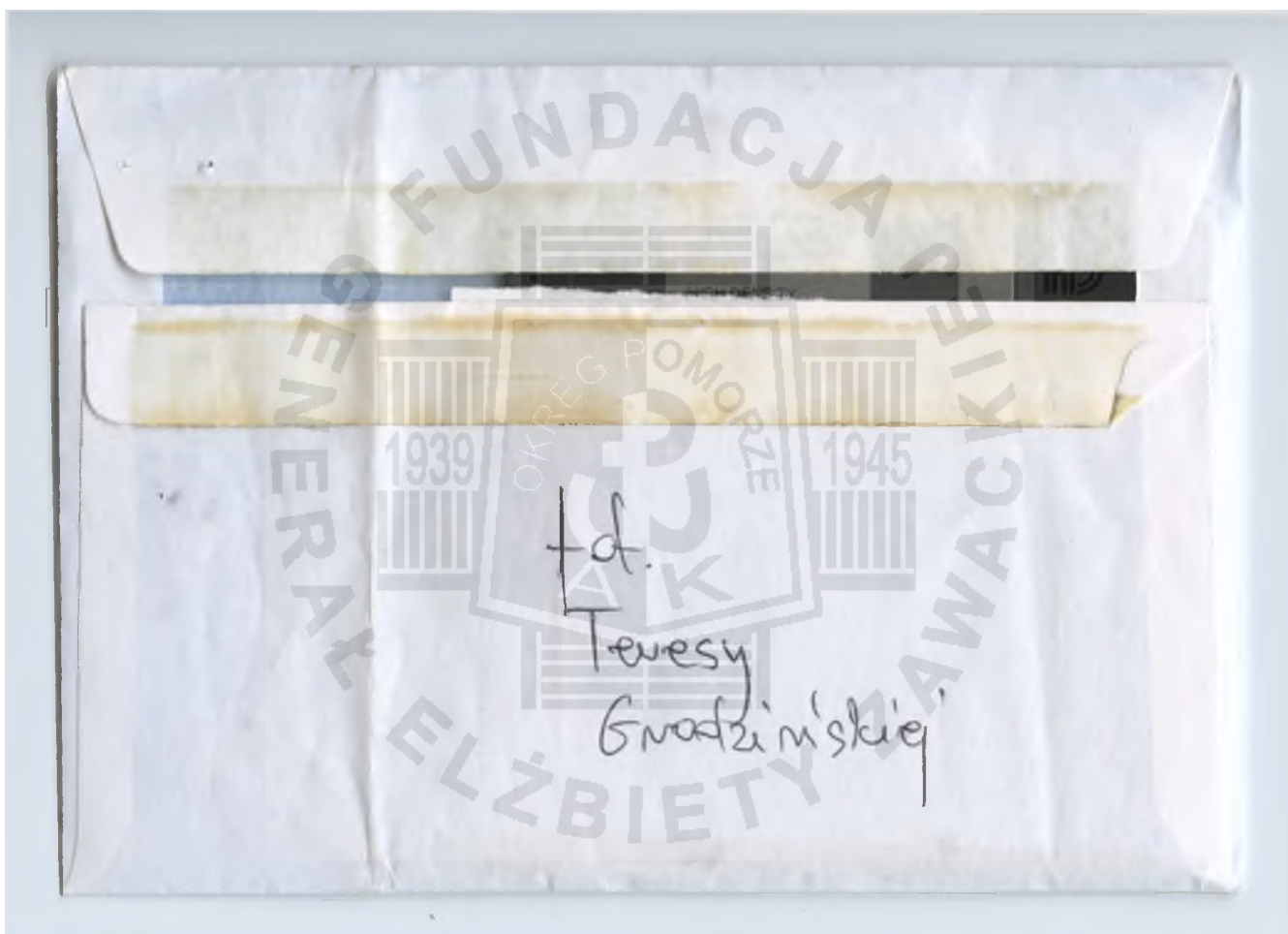

Terese Grodzinska

(Wydruk z dyskiетки)

GRODZIŃSKA Terese

